

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

EFOP-3.10.1-17-2017-00002

Az oktatási struktúrák Kárpát-medencei makroregionális együttműködését
támogató kutatások

A felsőoktatási csoportos rövid tanulmányutak nemzetstratégiai és szakmai hasznossága és kívánatos szervezési megoldásai

1. tevékenységcsoport 3. főtevékenység

Összefoglaló

2019. 07. 31

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

BEVEZETÉS

Az EFOP 3.10.1-17 kódszámú felhívás célja, hogy a határ menti és a Kárpát-medencei térségben a köznevelés és felsőoktatás területén, tudástranszferen, jó gyakorlatok megosztásán, együttműködések erősítésén keresztül járuljon hozzá a térség fejlesztéséhez és a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolásához. A Felhívás meghatározza azokat a területeket, amelyeken kutatásokat kell végezni és segítségükkel meg kell alapozni a fejlesztési javaslatokat. Az egyik ilyen részterületet a határon átnyúló csoportos tanulmányutak jelentik, melyek elősegítik az információ- és tapasztalatcserét, illetve az egymástól tanulást a Kárpát-medence különböző országaiban élő tanulók között.

A határon átnyúló csoportos tanulmányutak és együttműködések egyik emblemikus példája a Határtalanul! program, melynek célja kezdetektől fogva a magyar-magyar kapcsolatok építése, személyes kapcsolatok kialakítása és elmélyítése. Keretében magyarországi iskolák tanulói az állam támogatásával osztálykiránduláson vesznek részt a szomszédos országok magyarlakta területein, így személyes tapasztalásokat szereznek a külhoni magyarságról. A Határtalanul! program keretében 2010 óta több mint 100 ezer magyarországi diák vehetett részt a határon túli régiókat célzó tanulmányi utakon. A külhoni csoportos tanulmányutak intézményesülése ugyan valóban a Határtalanul! programmal vette kezdetét Magyarországon, de köztudott, hogy ezen intézményesült kereteken kívül is több évtizedes hazai gyakorlata van a külhoni tanulmányutaknak a közoktatásban, és különösen a felsőoktatásban. Jelen tanulmány kifejezetten ezeket a Határtalanul! programon kívüli kezdeményezéseket, illetve azok alapján az intézményesítési lehetőségek kiterjesztését vizsgálja meg. A tanulmány tárgykörének ilyen jellegű pozicionálása azért is fontos, mert egy másik külhoni fókuszú EFOP projekt a Határtalanul! program értékelésére is kiterjed (szintén egy EFOP 3.10.1-17 kódszámú felhívás keretében támogatott projekt, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő vezetésével).

Kutatási hipotézisünk szerint hiányzik azonban egy olyan külhoni csoportos tanulmányút program, amely a felsőoktatásra is kiterjeszti ezt a logikát, az egyetemeken és főiskolákon tanuló hallgatóknak is lehetővé teszi, hogy központi források bevonásával, csoportos tanulmányutakat szervezzenek a határon túli magyar szállásterületek megismerésére. Annál is inkább indokolt lenne e beavatkozások intézményesítése, mert számos kiterjeszthető jó gyakorlat már most is működik az országban (és külföldön is). Továbbá szintén megalapozottan feltételezhető, hogy bizonyos szakmák képzésében kifejezetten releváns a Kárpát-medencei közeg, de minden más szakmában is releváns. Az e földrajzi térben tett tanulmányutak pedig nem csak a gyakorlati szakmai ismeretszerzést, de a nemzettudat elmélyítését, sőt a szomszéd népek megismerését, azaz általános értelmiségi képzést is jó eséllyel szolgálhatnak.

EREDMÉNYEK

A felmérés során több kutatási módszert is alkalmaztunk. Egyrészt esettanulmányok alapján vizsgáltuk a tanulmányutak jó gyakorlatait, másrészt kísérleti csoportos tanulmányút került megrendezésre, végül interjúk és kérdőívek segítségével próbáltunk teljes képet kapni a témáról. E módszerek – kérdőívek, esettanulmányok, valamint a kísérleti tanulmányút – tapasztalatai alapján a következő bekezdésekben röviden összefoglaljuk a legfontosabb tapasztalatokat.

A kutatás alapján megállapítható, hogy e programoknak a **nemzeti összetartozás iránti érzékenyítés terén kiemelkedő hozadéka van**, ami a magyar értelmiségképzés egyik fontos eleme kell, hogy legyen. A jövő értelmiségi döntéshozói ugyanis a jelenlegi egyetemisták és főiskolások. Számukra kiemelten fontos többletismeretet ad egy ilyen tanulmányút, hogy később ne tévesszék szem elől, hogy a magyar nemzet nem egyenlő az anyaországgal, a magyarság ennél területileg, demográfiaileg és kulturálisan is több és szerteágzóbb.

Szintén a nemzeti összetartozás gondolköréhez tartozik, de az összmagyar kapcsolatokon túlmutat a vizsgált tanulmányutak hozadékának egy másik dimenziója. A tanulmányutak ugyanis nagyon sokat nyújtanak (hallgatóknak és oktatóknak egyaránt) a **szomszéd népek megismerésében**, társadalomszervezési, kommunikációs sajátosságainak megtapasztalásában, történelmi-földrajzi és más tudományos és szakmai (pl. akár fejlesztéspolitikai) narratíváik elsajátításában. Mindezt hitelesen és hatékonyan az anyaországi felsőoktatási szereplők (hallgatók, oktatók, intézmények), csak a külföldi magyar partnereken keresztül tapasztalhatják meg. Nagyon hasznos ismeretekhez juthatunk, amikor a szomszédos országok többségi nemzetéhez tartozó kutatókkal, döntéshozókkal, általában értelmiségekkel kell kooperálni, vagy éppen feljük érdeket kell érvényesíteni. A kívánatosan és örvendetesen fokozódó Közép-Európai szakmai-fejlesztési kooperációkban ez egy kikerülhetetlen magyarországi értelmiségi szerepkör lesz a jövőben.

A nemzetegyesítés szolgálata mellett e programok sajátos és hasznos **szakmai és módszertani** többletet is adhatnak, hiszen több olyan magyar nyelvű szak létezik a Kárpát-medencében, amelyek tantervében szerepet kapnak a külföldi magyarok szállásterületeivel kapcsolatos ismeretek. Mindenekelőtt a bölcsész és társadalomtudományi szakok (néprajz, a nyelvészet, az irodalom, a művészettörténet, a történelem, szociológia, kulturális antropológia, földrajz, művelődés-szervezés), illetve egyes más, a gazdálkodási képzési területhez közelebb álló képzések is (pl. település és területfejlesztés, turizmus-vendéglátó, kommunikáció). A szakmai ismeretek bővülése mellett számolni lehet a határon átnyúló („nemzetközi”) szakmai és tudományos kapcsolatok építésének lehetőségével is. A felsőoktatásban résztvevő hallgatók már önállóan képesek ismerkedni a határon túl élő magyar fiatalokkal. Az oktatók számára is

oktatási és kutatási kooperációs lehetőség kialakítását vagy annak elmélyítését rejti egy-egy ilyen alkalom.

Az előzőekhez kapcsolódóan érdekes megtapasztalni, hogy több szakma esetében a külhoni magyarok által lakott térségeken akár értékesebb és relevánsabb tapasztalatokat („nemzetközi tapasztalatokat”) lehet szerezni, mint más tájakon. Ennek oka kettős. Egyrészt e térségekben a kelet-közép-európai és délkelet-európai térségben hasonló társadalomfejlesztési kihívások vannak (pl. urbanisztika, területfejlesztés, felzárkóztatás, kommunikáció, üzleti környezet területén), és az ezekre adott sokszínű, a Magyarországon tapasztaltaktól eltérő válaszok relevánsak lehetnek hazai kontextusban is. Vannak olyan szakmák is persze, ahol nem hasonló, hanem teljesen azonos a szakmák tárgya (pl. magyar néprajz, magyar nyelvű oktatás és kultúra). A közös nyelv és az azonos mentalitás miatt ezek a szakmai esetek sokkal jobban megismerhetők, mint idegen nyelvi területen. Másrészt számos szakmai szerveződés és számos szakma tárgya (ld. az előzőek) az egységesülő Európában már nem korlátozódhat csak Magyarországra, hanem szükségszerűen foglalkozni kell határon túli térségekkel, és ismerni kell ezeket (pl. határon kívülről érkező szennyeződések, határon átnyúló agglomerációk, ipari tömörülések, beszállítói láncok, logisztikai együttműködések).

Miben lettek tehát többek, gazdagabbak a csoportos tanulmányúton résztvevő hallgatók?

- Lényeges hozadéka lehet egy ilyen tanulmányútnak, hogy a benne **résztvevőket érzékenyíti** a külhoni magyarság sorsa, a nemzeti összetartozás érzése iránt. A fiatal felnőtt generációnak már vannak olyan ismeretei az életről, a történelemtől, hogy ezeket az élményeket és információkat fel tudja dolgozni.
- A tanulmányutak másik hozadéka a **kapcsolatépítés**. Különösen akkor sikeres ez, ha ismerkedésre módot adó programokat is terveznek a tanulmányút szervezői (pl. helyi táncház, helyi egyetem vagy főiskola meglátogatása).
- A harmadik hozadék a **szakmai tapasztalatok megszerzését jelenti**. A tantervek, a tantárgyak leírásai, szakmai tartalmi nagyon sok esetben magukba foglalják a külhoni magyarsággal kapcsolatos ismereteket is. Nem ugyanaz mindezekről csak könyvekből és tanulmányokból tájékozódni, mint személyes jelenlét alapján megtapasztalni mindazt. Természetesen, a Magyarországon akkreditált egyetemi és főiskolai szakok között különbségek vannak e tekintetben.
  - Azokon az egyetemi és főiskolai szakokon, amelyeken a tantervben szereplő tantárgyak tartalma nem kifejezetten tartalmazza a külhoni magyarsághoz kapcsolódó szakmai ismereteket (pl. könnyűipari mérnöki, jogász, informatikus, tornatanár szakokon), a csoportos, határon átnyúló tanulmányutak legfontosabb hozadéka egyértelműen a nemzeti összetartozás megtapasztalása, az intézményes és személyes magyar – magyar kapcsolatok kialakítása. Jellemzően, az e szakokon tanuló hallgatók általában kevesebb

ismerettel rendelkeznek a külhoni magyarságról, nem ismerik azokat a történelmi okokat és folyamatokat, melyek során ők a határ „túloldalára” kerültek. Számukra tehát a csoportos tanulmányút célja a magyar értelmiségi lét e fontos aspektusának elsajátítása. (Némileg hasonlóan a Határtalanul! programban résztvevő általános- és középiskolások esetéhez, az általános ismeretek kialakításához, valamint az érzelmi azonosulás lehetőségének felkínálásához. Ezzel párhuzamba hozható, hogy a Határtalanul! program indulása óta a mostani egyetemi hallgatók döntő többségének a lehetőség megadatott, hogy abban a programban részt vegyenek, ha ez megtörtént akkor ez egy ismételt megerősítés, ha pedig ez kimaradt, akkor ezt az űrt pótolja utólagosan.)

- Azokon a szakokon, ahol a tantervben szereplő tantárgyak tartalmában markánsan jelen van a külhoni magyarsággal kapcsolatos ismeretanyag (példának hozható fel az ELTE néprajz szakán mintegy 30% a teljes képzést – BA + MA – tekintve, a tanegység lista alapján), a csoportos tanulmányutakon résztvevők számára elsősorban a szakmai tapasztalatszerzés az elsődleges. Ezt a megvalósított kísérleti tanulmányút is alátámasztotta, melyben az ELTE néprajz szakos hallgatói (BA, MA, minor) és a néprajz iránt érdeklődő egyéb szakos hallgatók vettek részt. Ők eredeti érdeklődésük, társadalmi kapcsolataik, illetve eddigi felsőfokú tanulmányaik során pontosan tisztában vannak azzal, hogy a határt átlépve is találkozhatnak magyar(ul beszélő) közösségekkel, akár attól 400 kilométerre eltávolodva is (Székelyföld). Őket már nem ez az alapélmény az, ami a leginkább áthatotta, vagy amit a tanulmányút legfontosabb hozadékaként megemléltettek. Ugyanakkor, leginkább azokat az „élményeket” emelték ki, amelyekről ugyan az egyetem falai között elméletben tanultak, de amelyből hiányzott a személyes tapasztalat, a megfigyelés varázsa.
- Érdekes megfigyelés, hogy a külföldről Magyarországra látogató hallgatók esetében elsősorban nem a nemzeti összetartozás erősítését szolgálják az anyaországi tanulmányutak (ld. erdélyi esettanulmányok alapján), E kör hallgatóiban ugyanis a nemzeti megfontolások jóval egyöntetűbben jelen vannak a családi és egyes esetekben az iskolai nevelésnek köszönhetően (anyaországi kollégáikhoz képest egyöntetűbben). A nemzeti összetartozás érzése és a bizalom az anyaországi vagy nemzetrészek magyarsága iránt ugyanakkor fokozódhat a kiutazások során. Ennél viszont talán fontosabb, hogy a kiutazásokkal nagyon hasznos tárgyi ismereteket szerezhetnek a hallgatók az anyaország és más magyar nemzetrészek földrajzáról, történelméről, egyes tájairól, társadalmi viszonyairól, az itteni kihívásokról és lehetőségekről. Látni kell ugyanis, hogy a Magyarországról

(különösen jelenlegi magyarországi térségekről) való ismeretátadás érthetően hiányos a külföldi hallgatóság képzése során.

A csoportos tanulmányutak szervezését és lebonyolítását illetően a következő megállapításokat lehet tenni:

- A gyakorlat, miszerint egyetemi, vagy főiskolai tanszékek és intézetek hallgatóik részére csoportos tanulmányutakat szerveznek, határon túli magyar közösségek megismerésére létezik. Azonban e gyakorlat meglehetősen strukturálatlan és ad hoc jellegű. A legnagyobb problémát a finanszírozás jelenti. Miután egy ilyen tanulmányút egy főre vetített költsége mintegy 50 – 100 ezer forint, mely függ a napok számától a célterület távolságától, a szállás és az étkezés minőségétől és a programok gazdagságától. Az egyetemi és főiskolai hallgatók önmaguk által megfizetett költsége meghaladja az összegét. A felsőoktatási intézmények központi finanszírozása már egyre kevésbé teszi azt lehetővé, hogy az egyes oktatási egységek (tanszékek vagy intézetek) saját dologi keretükből, ha létezik is ilyen, erre a célra forrást biztosítsanak. Gyakoribb megoldás az, hogy a szakos hallgatók a kari vagy egyetemi (főiskolai) Hallgatói Önkormányzatukhoz fordulnak, amely pályázat útján biztosítja a költségek egy részét. A tapasztalat azt mutatja, hogy gyakran – az önrő mellett – ez az egyetlen forrás, amely a csoportos tanulmányutak finanszírozásánál szóba jöhet. Sajnos azonban, a néhány százézes pályázati támogatás sem szokott elegendőnek bizonyulni a határon átnyúló csoportos tanulmányút finanszírozásához, így a legtöbb intézmény, kénytelen – kellelten, az olcsóbb, vagyis rövidebb időtartamú (2-3 napos) és rövidebb távolságú (határon belül maradó) utakkal beérni.
- A külföldi magyar desztinációkat egyre több anyaországi keresi fel manapság, mely segít a helyi gazdaság élénkítésében, általában pedig a külföldi magyarság gazdasági megerősödésében, a szülőföldön maradás és boldogulás nemzetpolitikai céljának megvalósításában. Már kialakultak azok a javarészt professzionális hálózatok, amelyek a Kárpát-medencei magyar turizmust integrálják, szervezik és bonyolítják. Léteznek azonban olyan Kárpát-medencei térségek, települések (desztinációk), amelyek – átvitt értelemben – nincs rajta a turisztikai térképeken, a turizmusból közvetlen bevételük nem nagyon származik. A csoportos tanulmányutak azok, amelyek lehetőséget kínálnak számukra, hogy egyrészt bemutassák hagyományos kultúrájukat, másrészt abból bevételük is származzon.
- A kísérleti tanulmányút tapasztalatai megerősítették a digitális adatrögzítés fontosságát. Manapság gyakorlatilag minden hallgató rendelkezik olyan minőségű okos telefontal, amellyel kiváló – publikációra vagy prezentációra alkalmas – minőségű képeket, hangfelvételeket, videókat készíthet. Miért fontos ez? Ma már az egyetemi oktatásban, így az ELTE néprajz szakján is a számonkérés módjai

változtak. A szemináriumokon, a klasszikus szemináriumi dolgozatok mellett (már inkább helyett) fotóesszét, képes prezentációkat, vagy videót kérnek a tanárok a hallgatóktól. Már az alapszakos záró dolgozatok sem mellőzhetik a képanyagot. Bár az interneten szinte korlátlan mennyiségben fordulnak elő letölthető anyagok (fényképek, videók), ám ezek minősége, jogtisztasága változó. Óriási előnybe kerül az a hallgató, akinek például van saját, tehát jogtiszt fotó-, videó- és hanggyűjteménye, amelyet egyetemi és konferencia előadásai, publikációi során fel tud használni.

A teljes tanulmány megtekinthető a Nemzetstratégiai Kutatóintézetben.

A tanulmány összesen 153 számozott oldalt tartalmaz (119 oldal törzsszöveg és 34 oldal melléklet), és az alábbi fejezetek alkotják:

1. *Vezetői összefoglaló*
2. *Bevezetés*
3. *A kutatás módszertana*
4. *A kísérleti csoportos tanulmányút bemutatása*
5. *Kós Károly Szülőföldkutató és Honismereti Tábor*
6. *A kérdőívek felépítése*
  - 6.1 *Főbb eredmények*
  - 6.2 *A csoportos tanulmányút kérdőív részletes kiértékelése*
    - 6.2.1 *Demográfia és család*
    - 6.2.2 *A tanulmányi kirándulás kiértékelése*
    - 6.2.3 *Ismeretek, tájékozódás, nemzeti identitás*
  - 6.3 *A Kós Károly táborban résztvevő hallgatók véleménye*
    - 6.3.1 *Demográfia és család*
    - 6.3.2 *A kutatótábor kiértékelése*
    - 6.3.3 *Ismeretek, tájékozódás, nemzeti identitás*
7. *Esettanulmányok*
  - 7.1 *Az esettanulmányok készítésének módszertana*
  - 7.2 *Csoportos tanulmányutak az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Néprajzi Intézet szervezésében*
    - 7.2.1 *Esettanulmány 1.:Tanulmányi kirándulás Szlovénia, Mura-vidék, Őrség*
    - 7.2.2 *Esettanulmány 2.:Nagyszombat, Mátyusföld, Zoboralja*
    - 7.2.3 *Esettanulmány 3.: Tanulmányi kirándulás a Dél-Bánságba*
    - 7.2.4 *Esettanulmány 4.:Kirándulás Kárpátaljára*
    - 7.2.5 *Esettanulmány 5.:Kirándulás Szatmár és Máramaros vidékére*
  - 7.3 *Csoportos tanulmányutak a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet szervezésében*
    - 7.3.1 *Esettanulmány 6: Tanulmányút Erdélybe*
    - 7.3.2 *Esettanulmány 7: Tanulmányút az Kassára és környékére*

7.3.3 Esettanulmány 8: Tanulmányút az encsi járásba és térségébe

7.4 Csoportos tanulmányutak a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Földrajz Kar, Magyar Földrajzi Intézet szervezésében

7.4.1 Esettanulmány 9.: Tanulmányút Egerbe és környékére

7.4.2 Esettanulmány10: Tanulmányút Gömörszőlősrre

7.4.3 Esettanulmány11: Tanulmányút Lengyelországba és Szlovákiába

7.4.4 Esettanulmány12: Tanulmányút Miskolcra

7.4.5 Esettanulmány 13: Tanulmányút a Keleti-Alpokban

7.4.6 Esettanulmány 14: Tanulmányút Törökországban

7.4.7 Esettanulmány 15: Budapest-Bécs tanulmányút

8. Mellékletek

1. Melléklet: A csoportos tanulmányúton végzett kérdőíves adatfelvétel

2. Melléklet: A III. Kós Károly Honismereti és Szülőföldkutató Táborban végzett kérdőíves adatfelvétel

3. Melléklet: A kísérleti csoportos tanulmányút kérdőív sablonja

4. Melléklet: A III. Kós Károly Honismereti és Szülőföldkutató Tábor kérdőív sablonja

Az elkészült tanulmányban rögzített fontosabb eredmények tudományos fórumokon való közzétételét tervezi az NSKI 2019 és 2021 között.